

2. Асоціація підприємств інформаційних технологій України [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://apitu.org.ua/>

3. Українська торгівельна асоціація [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.a-torg.com.ua/about>

4. Зануда А. Податковий майдан: рік потому [Електронний ресурс] / А. Зануда. – Режим доступу http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2011/11/111122_tax_maidan_one_year_az.shtml

5. Бірюков Д. С. Тенденції загроз природного і техногенного характеру та їхніх соціально-економічних наслідків / Д. С. Бірюков, Ю. М. Скалецький, О. І. Насвіт, В. Г. Потапенко // Стратегічні пріоритети. – 2011. – № 1. – С. 34 – 43.

6. Закон України "Про страхування" : за станом на 18.01.2013 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>

М.А. Микитюк

к. ю. н.,

Інститут УДО України КНУ імені Тараса Шевченка

АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ

У статті розглядаються аспекти законодавчого регулювання обігу спеціальних засобів.

Ключові слова: *спеціальні засоби, оборот, захист, зброя.*

В статье рассматриваются аспекты законодательного регулирования оборота специальных способов.

Ключевые слова: *специальные способы, оборот, защита, оружие.*

The aspects of the legislative adjusting of appeal of the special facilities are examined in the article.

Key words: *special facilities, turn, defence, weapon.*

Постановка проблеми. Відповідно до Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку, затверджених постановою Ради Міністрів УРСР від 27 лютого 1991 року № 49, спеціальними засобами, що застосовуються при охороні громадського порядку, є:

- а) засоби індивідуального захисту;
- б) засоби активної оборони;
- в) засоби забезпечення спеціальних операцій;
- г) пристрої для відкриття приміщень, захоплених правопорушниками.

Метою статті є розгляд аспектів законодавчого регулювання обігу спеціальних засобів.

Виклад основного матеріалу. До засобів індивідуального захисту належать шоломи (сталі армійські, "Сфера", каска захисна пластмасова); бронежилети всіх модифікацій; протиударні та броньовані щити. Основне функціональне призначення вказаних засобів – це захист особового складу ОВС від різноманітних видів зброї (переважно холодної та вогнепальної). Вважаємо, що до цього переліку можна було б віднести і протигазу, оскільки вони теж виконують функції захисту особового складу від нападу із застосуванням газової зброї. Крім того, згідно з міжнародними нормами, існує таке поняття, як "транспортні засоби, що не пробиваються кулями". До них у нашому випадку можна було б віднести бронетехніку, яка виконує захисні функції стосовно певної групи працівників ОВС, однак нашим законодавством вона віднесена до іншої класифікаційної групи.

До другої групи спеціальних засобів належать засоби активної оборони, а саме: "гумові кийки; наручники; електрошокові пристрої; пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії та патрони до них; ручні газові гранати, а також патрони з газовими гранатами ("Черемуха-1", "Черемуха-4", "Черемуха-5", "Черемуха-6", "Черемуха-7", "Черемуха-10", "Черемуха-12", "Сирень-1", "Сирень-2", "Сирень-3"); балончики, патрони, гранати та інші спецзасоби з препаратами сльозоточивої та дратівної дії на основі природних капсаїциноїдів, морфоліду пералгонової кислоти (МПК), ортохлорбензальмалонітрилу (CS) і речовини АЛГОГЕН. Основним функціональним призначенням засобів активної оборони може бути їх здатність нейтралізувати дії правопорушників шляхом впливу на їх фізичний стан.

Третя група – це засоби забезпечення спеціальних операцій, до яких законодавчо віднесені ранцеві апарати "Облако"; світлошумова граната "Заря" та світлошумовий пристрій "Пламя"; патрони з гумовою кулею "Волна-Р"; водомети; бронемашини та інші транспортні засоби; пристрій для примусової зупинки

автотранспорту "Еж-М". Указані спеціальні засоби застосовуються при проведенні спеціальних операцій працівниками, які пройшли спеціальну підготовку та склали відповідні заліки.

І, нарешті, четверта класифікаційна підгрупа – це пристрої для відкриття приміщень, захоплених правопорушниками: малогабаритні підривні пристрої "Ключ", "Імпульс", що виконують вузькоспеціальне завдання – відкриття приміщень, транспортних засобів, подолання інших перешкод.

За Л.Г. Савченко, класифікація – це система розподілу предметів або понять якої-небудь галузі на класи, відділи, розділи та ін. за певними спільними ознаками. Тому не дуже зрозумілим є даний поділ [2].

Чому у різних групах наводяться засоби подібні за своїми властивостями? Так, патрони з гумовою кулею "Волна-Р" відносяться до засобів забезпечення спеціальних операцій, а патрони споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії – до засобів активної оборони. Ранцеві апарати "Облако" відносяться до засобів забезпечення спеціальних операцій та "інші спецзасоби з препаратами сльозоточивої та дратівної дії" – до засобів активної оборони. Можливо законодавець при поділі засобів керувався масштабністю проведення операцій та залученням сил та засобів на їх проведення. Тоді чому не вказати це прямо у нормативно-правовому акті?

Також постає питання, чи не відносяться до спеціальних операцій операції зі звільнення приміщень, захоплених правопорушниками? Якщо так, то чому пристрої для відкриття цих приміщень відносяться до окремої групи.

Також потрібно додати, що даний перелік спеціальних засобів є неповним. Так відповідно до статті 18 Закону України "Про Попереднє ув'язнення" [3], працівники місця попереднього ув'язнення мають право застосовувати "...спеціальні засоби, в тому числі, гамівні сорочки.". У Правилах застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку, затверджених постановою Ради Міністрів УРСР від 27 лютого 1991 року № 49, відсутні будь-які посилення на цей вид засобів. Відсутні і посилення на газові гранати "Терен-6", світлошумові пристрої "Терен-7", "Терен-7М". На нашу думку потрібно, або конкретно перелічувати усі спецзасоби, або ж не перелічувати їх взагалі. Якщо притримуватись останньої думки, то необхідно виключити з положень Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку посилення на назви будь-яких спеціальних засобів, таких як ручні газові гранати, а також патрони з газовими гранатами ("Черемуха-1", "Черемуха-4", "Черемуха-5", "Черемуха-6", "Черемуха-7", "Черемуха-10", "Черемуха-12", "Сирень-1", "Сирень-2", "Сирень-3") або світлошумова граната "Заря", тощо.

Оскільки, питання класифікації є невідомою складовою розуміння цих засобів, а тому прямо впливає на правове регулювання їх обігу, необхідно привести її на законодавчому рівні до логічного розуміння.

Згідно з пунктом 2 Основних принципів застосування сили і вогнепальної зброї посадовими особами по підтриманню правопорядку, що прийняті резолюцією VIII Конгресу ООН по попередженню злочинності та поводженню з правопорушниками від 7 вересня 1990 року, "Правительства и правоохранительные органы разрабатывают как можно более широкий арсенал средств и обеспечивают должностных лиц по поддержанию правопорядка различными видами оружия и боеприпасов, позволяющими дифференцированно применять силу и огнестрельное оружие. В их число входит разработка не приводящих к смерти, но нейтрализующих видов оружия, применяемого в надлежащих ситуациях, в целях все большего сужения сферы использования средств, способных убить или ранить. В тех же целях необходимо также иметь возможность оснащения должностных лиц по поддержанию правопорядка для их самозащиты таким снаряжением, как щиты, каски, пуленепробиваемые транспортные средства для уменьшения необходимости использования любого рода оружия" [4].

Відповідно до цього положення посадові особи по підтриманню правопорядку зобов'язанні для зменшення сфери застосування "средств, способных убить или ранить" застосовувати зброю не смертельної дії, спеціальне захисне спорядження (засоби індивідуального захисту), а також, як окремий вид, засоби утихомирення (наручники, гамівні сорочки, тощо) [5].

Дійсно, ці засоби мають настільки різний характер, що необхідне різне правове регулювання обігу цих засобів, про те виключно у наведених групах – окремо зброю не смертельної дії (засоби активної оборони, забезпечення спеціальних операцій) та засоби утихомирення, і окремо спеціальне захисне спорядження (засоби індивідуального захисту).

Сучасний стан правового регулювання обігу спеціальних засобів складається з великої кількості нормативних актів. До них відносяться закони, які регулюють діяльність правоохоронних органів (Закони України "Про міліцію", "Про попереднє ув'язнення", "Про військову службу правопорядку в Збройних Силах України", тощо), постанов Верховної Ради України, постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України, указів Президента України та великої кількості наказів та розпоряджень різних міністерств та відомств. Кожен з цих нормативних актів частково регулює обіг спеціальних засобів.

Стаття 92 Конституції України говорить про те, що основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку регламентується виключно законами України [6]. А оскільки обіг спеціальних засобів, зокрема і їх застосування, безпосередньо впливає на забезпечення громадського порядку, то обіг спеціальних засобів повинен мати законодавче регулювання. Нажаль закону, який би в повній мірі регулював би обіг цих засобів до теперішнього часу не прийнятий.

Застосування зброї несмертельної дії та засобів утихомирення, як засоби адміністративного примусу, що застосовуються правоохоронними органами та охоронними структурами для забезпечення громадського порядку, має на меті припинення протиправних дій, шляхом впливу (фізичного, психологічного) на правопорушника.

Згідно зі статтею 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [6].

А тому обіг цих засобів потребує жорсткого правового регулювання.

Верховною Радою України декілька разів намагалась прийняти Закон "Про зброю" (реєстраційний номер 1032 від 13.05.1998 [7], реєстраційний номер 1171 від 02.10.2002 [8], реєстраційний номер 3069 від 22.08.2008 [9]), про те вони не знайшли своєї підтримки. На теперішній час проводиться обговорення законопроекту "Про обіг зброї невійськового призначення" (реєстраційний номер 2105 від 09.02.2009 [10]). Дані законопроекти частково регламентують їх обіг.

Сьогодні можна впевнено стверджувати, що процедура законодавчого врегулювання обігу зброї несмертельної дії в Україні майже ні на крок не зрушила з місця.

На сьогодні більшість пострадянських країн мають власні закони які регулюють в тій чи іншій мірі обіг спеціальних засобів: Росія – Закон "Про зброю", вперше прийнятий у 1993 р. (другий у 1996 р., нині готується третя редакція); Білорусь – Закон "Про зброю", прийнятий у 2001 р.; Естонія – Закон "Про зброю", прийнятий у 1996 р.; Латвія – Закон "Про зброю", прийнятий у 2002 р.; Молдова – Закон "Про контроль над індивідуальною зброєю", прийнятий у 1994 р.; Азербайджан – Закон "Про службу та цивільну зброю", прийнятий у 1997 р.; Киргизія – Закон "Про зброю"; Казахстан – Закон "Про державний контроль за обігом окремих видів зброї".

Що стосується засобів індивідуального захисту, то згідно зі статтею 27 Конституції України кожен має невід'ємне право на життя [6]. Ці засоби якраз призначені для захисту життя людини від ураження із застосуванням вогнепальної чи холодної зброї.

Згідно з положеннями Постанови Верховної Ради України "Про право власності на окремі види майна" [11] спеціальні засоби, що застосовуються правоохоронними органами заборонені перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України. А оскільки до спеціальних засобів відносяться і засоби індивідуального захисту, виходить що ті що застосовуються в правоохоронних органах не є у вільному обігу.

На даний час МВС України та інші правоохоронні органи закуповують для використання засоби індивідуального захисту згідно з тендерним законодавством. А тому є можливість того, що увесь спектр цих засобів використовуватиметься в правоохоронних органах, і буде забороненим для використання громадянам, громадським об'єднанням, міжнародним організаціям та юридичним особам інших держав.

З вищенаведеного слідує, що громадяни, які захочуть придбати бронежилет не зможуть цього зробити не порушивши законодавства.

Як бачимо обіг спеціальних засобів на теперішній час є надзвичайно складним, і потребує вирішення для розвитку правової, соціальної держави.

Необхідність прийняття законодавчого акту, що регулював би обіг спеціальних засобів обумовлена тим, що питання обігу зброї, зокрема, набуття права власності, володіння, користування та розпорядження цими засобами, порядок її виробництва, ремонту, утилізації зумовлене зростанням криміногенної обстановки в країні, реалізації положень Конституції України на захист, та життя, тощо.

Висновки. На нашу думку, увесь загал нормативно-правових актів, що регулюють обіг спеціальних засобів в Україні необхідно кодифікувати, усунувши протиріччя і розбіжності, та створивши при цьому зведений нормативний акт.

В будь-якому випадку обіг спеціальних засобів в країні потребує регламентації на законодавчому рівні, вироблення правової бази та механізмів, які не лише чітко регулюватимуть дане питання, а й передбачатимуть сувору відповідальність за недотримання цих норм.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку в Українській РСР: Постанова Ради Міністрів УРСР від 27 лютого 1991 року № 49.
2. Російсько-український і українсько-російський тлумачний словник. / [за заг. ред. Л. Г. Савченко. – Х. : Прапор, 2004. – 542 с.
3. Про попереднє ув'язнення: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1993 – № 35 – Ст. 360.
4. Основные принципы применения силы и огнестрельного оружия должностными лицами по поддержанию правопорядка: Принято резолюцией VIII Конгресса ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями от 7 сентября 1990г. // Права людини і професійні стандарти для працівників міліції і пенітенціарних установ в документах міжнародних організацій.— Амстердам-Київ: Українсько-Американське Бюро захисту прав людини, 1996.— С. 35-39.
5. Anneke Osse. Understanding Policing. A resource for human rights activists / Anneke Osse. – Amnesty International Nederland, 2006. – P. 137.
6. Конституція України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1996, N 30, з. 141